

POKOJNINSKA ZAVAROVANJA V ČASU KRIZE

Helena Bešter, Kapitalska družba, d. d.

Povzetek

Finančna kriza je najprej udarila po kapitalskih pokojninskih zavarovanjih, torej po drugem in tretjem stebru. Pri tem se ustvarja iluzija, da je prvi steber stabilen in neranljiv ter zato – še zlasti v kriznih časih – mnogo bolj primeren kot osebni računi. Države, ki v času krize izgubljajo svoje »pokojninske živce«, se odločajo za ukrepe, ki pokojninskemu sistemu in državnemu proračunu dolgoročno lahko samo škodujejo: da bi rešili trenutne proračunske in likvidnostne težave, želijo uporabiti zasebne pokojninske prihranke. To pomeni uničiti orodje, ki naj bi dolgoročno sicer služilo proračunski vzdržnosti.

Temeljno vprašanje ostaja kljub krizi enako: kako obrzdati proračunske stroške in zagotoviti primerne pokojnine. Če bomo hoteli ohraniti pokojninsko ravnotežje, bomo potrebovali nabor premišljenih in s primerno intenzivnostjo serviranih ukrepov: od klasičnega zaostrovanja pogojev za upokojeitev prek ponovne okrepitve zaupanja v dodatna pokojninska zavarovanja, do bolj prijaznih pogojev dela za starejše. Dvojni pritisk – tj. dolgoživost v kombinaciji z ekonomsko krizo – terja celostne rešitve.

Uvod

Kriza, ki že drugo leto zapored pretresa svetovno gospodarstvo, je temeljito premešala karte tudi v pokojninskih zavarovanjih. Po scenarijih, ki smo jih prebirali pred približno desetimi leti, smo tako ali tako že vstopili v čas, ko se bodo državni proračuni zvijali pod pritiskom vedno večje množice upokojeencev. Finančna in gospodarska kriza pri teh napovedih nista bili vračunani. Zdaj pa se je vse obrnilo na glavo: državni proračuni ječijo pod bremeni protikriznih ukrepov, nezaposlenost narašča in klesti plačevanje prispevkov, zaradi težav v podjetjih se povečuje pritisk na upokojevanje. Demografija v povezavi z recesijo bo očitno zarezala v državne proračune mnogo bolj in hitreje, kot je bilo pričakovati. Če je v krizi gospodarstvo, so še toliko bolj v krizi javni pokojninski sistemi.

Nič bolje ni na področju dodatnih pokojninskih zavarovanj. Rekordni padci delniških indeksov so temeljito znižali vrednost pokojninskih prihrankov. Da bi bila mera polna, se nekatere države niso mogle upreti skušnjavi, da bi tako ali drugače uporabile pokojninske prihranke za dvomljivo rešitev trenutnih likvidnostnih stisk. Kaj v tej zmedi še preostane sedanjim in prihodnjim upokojeencem?

V prispevku je prikazano, kako je kriza vplivala na vrednost pokojninskih prihrankov po svetu in morebitne posledice, ki jih bo krizni čas zapustil na organizacijski strukturi dodatnih pokojninskih zavarovanj. Sledi opis neprimernih »rokohitrskih« ukrepov posameznih držav, ki v času proračunskih primanjkljajev posegajo v pokojninske prihranke državljanov. Ob koncu besedila sledijo nekateri sklepi o prihodnjem razvoju na tem področju, ki jih v tem času morda že lahko podamo.

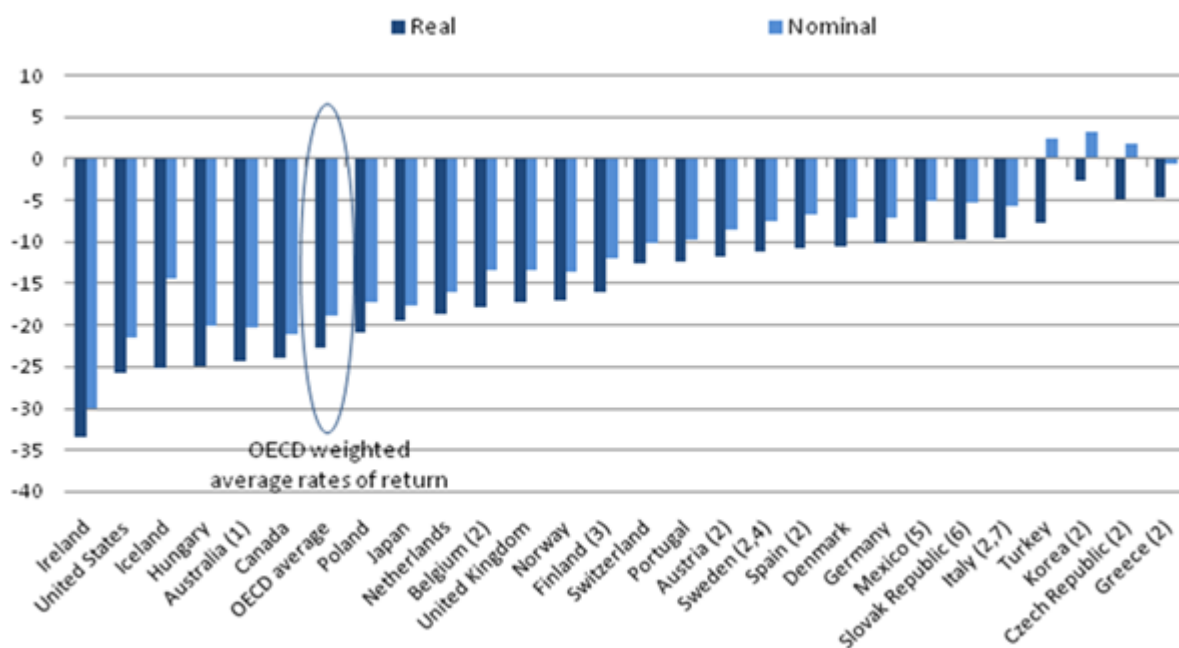
Leto 2008 – tudi leto pokojninske krize

Padec vrednosti sredstev zavarovancev

Finančna kriza se je začela v bankah in se hitro razširila po vseh finančnih institucijah. V zadnji četrtini lanskega leta se je izrazito poglobila v realnem sektorju. Že od začetka krize je javnost dobro obveščena o različnih ukrepih, s katerimi naj bi ozdravili porušeno zaupanje v bančni sistem in pripomogli oživiti oziroma normalizirati finančne tokove. Veliko pozornosti je namenjene oživitvi proizvodnje in ohranitvi delovnih mest. Vse to je prav – vendar je v ozadju recesije še ena grozeča nevarnost, ki pa doslej v medijih ni bila deležna velike pozornosti. Dramatičen padec borznih indeksov je deloval uničevalno tudi na pokojninske prihranke in ogrozil prihodnje delovanje pokojninskega sistema.

Do oktobra leta 2008 so se v državah OECD sredstva pokojninskih skladov, primerjalno z njihovo vrednostjo decembra 2007, znižala za približno 3.300 milijard ameriških dolarjev ali skoraj za 20 odstotkov. Če k izgubam pokojninskih skladov prištejemo še osebne pokojninske načrte (individual retirement account – IRA) in izgube v državah, ki niso članice OECD, znašajo skupne izgube približno 5.000 milijard dolarjev.

Slika 1: Realna in nominalna donosnost pokojninskih skladov v izbranih državah OECD v obdobju od januarja do oktobra 2008 (v odstotkih)

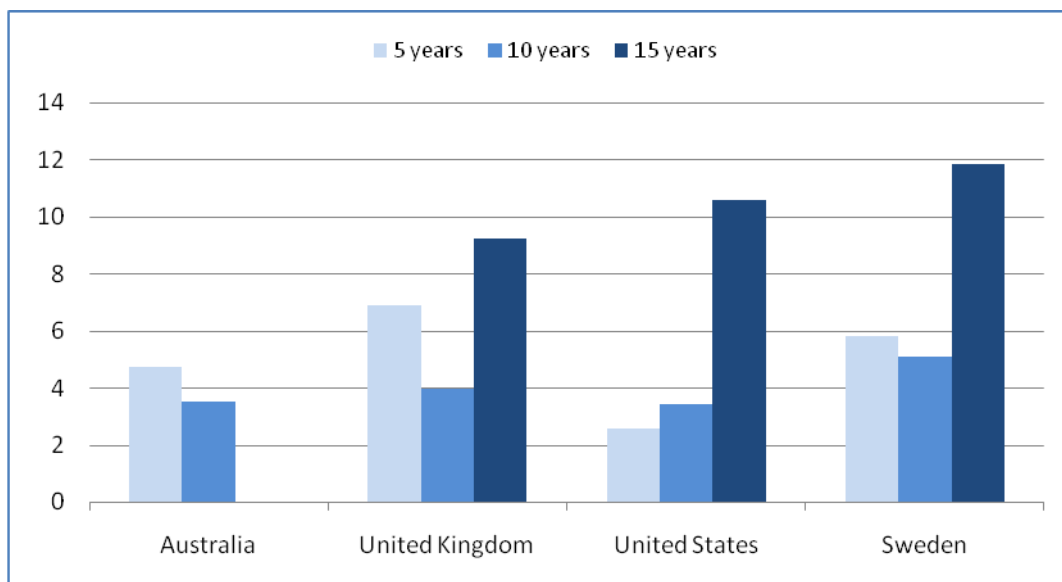
Vir: Private Pensions Outlook 2008. OECD Publishing, 2009.

V državah OECD je znašala negativna donosnost pokojninskih skladov približno 20 odstotkov nominalno in 22 odstotkov realno. Dve tretjini izgub pripada ameriškim pokojninskim skladom. ZDA se lahko pohvalijo z največjim obsegom dodatnih pokojninskih zavarovanj (več kot polovica vseh, kar jih je v državah OECD) in z drugim najslabšim naložbenim rezultatom. Žalostna negativna zmagovalka s 33-odstotno negativno realno donosnostjo je Irska. Merjeno v absolutnih številkah, je na drugem mestu Velika Britanija (300 milijard dolarjev izgube) in na tretjem z 200 milijardami izgube Avstralija (OECD, 2009) Po navedbi OECD so se

izgube pokojninskih skladov do konca leta 2008 povzpele na 5,4 tisoč milijard dolarjev, povprečna negativna donosnost pa je dosegla 23 odstotkov.

Kljub rekordnim izgubam je padec vrednosti sredstev pokojninskih skladov precej nižji od padcev delniških indeksov. Naložbena struktura, v kateri je veliko obveznic, je obvarovala pokojninske prihranke pred še večjimi izgubami.¹

Slika 2: Povprečna nominalna letna donosnost v nekaterih državah OECD (5-, 10- in 15-letno obdobje)

Vir: Private Pensions Outlook 2008. OECD Publishing, 2009.

Zahvaljujoč visoki rasti sredstev pred aktualno krizo, znaša celotni obseg sredstev v državah OECD kljub izgubam v letu 2008 kar 23.000 milijard dolarjev, tj. približno 90 odstotkov BDP teh držav.

Strokovnjaki opozarjajo na dolgoročno naravnost dodatnih pokojninskih zavarovanj. Rezultatov zato ne smemo presojati ozko, z vidika dvoletnega horizonta, ki ne kaže obetavne podobe. Res pa je, da je aktualna kriza že druga v tem desetletju in da se je vrednost sredstev tokrat zmanjšala mnogo hitreje kot v letih od 2000 do 2002. Kljub temu je povprečna donosnost zadnjih desetih let pozitivna, še lepšo sliko pa dobimo, če vzamemo 15-letno obdobje: povprečni letni nominalni donos znaša 11,8 odstotka.

Čeprav kopica zdravorazumskih razlogov govori v prid dodatnim pokojninskim zavarovanjem, so zaposleni v deželah, v katerih imajo dolgo tradicijo pokojninskih skladov, zelo zaskrbljeni. Zlasti starejši zaposleni, ki imajo do upokojitve manj kot petnajst let, bodo le težko dočakali ozdravitev borznih trgov, ki bi njihovim prihrankom zagotovili dovolj visoko vrednost.

Kljub visokemu obsegu sredstev se zaradi velikih izgub in posledično podkapitaliziranosti številnih pokojninskih skladov porajajo tej industriji mnoga vprašanja.

¹ Decembra leta 2007 je bilo v 13 izmed 22 OECD držav približno 50 odstotkov vrednosti sredstev skladov naloženih v obveznice, kar 60 odstotkov vseh obveznic pa je državnih (OECD, 2009).

Ali bo kriza dokončno pokopala DB model pokojninskih načrtov?

Žrtve finančne krize niso le zavarovanci. V anglosaksonskih državah so precejšen del skrbi za pokojnine zaposlenih prevzela podjetja s pokojninskimi načrti, v katerih so pokojnine vnaprej določene v deležu od plače (defined benefit pension plan – DB). Zaradi vedno ostrejših pravil poslovanja in sprememb v računovodskih pravilih, so se »pokojninske obljube spremenile v pokojninske obveznosti«, ki postajajo v tej krizi pretežke (Nyree, 2009). Podjetja se ob že tako zelo slabih gospodarskih pogojih dušijo tudi pod bremenom pokojninskih izgub.

Številke so zelo neprijetne: deficiti 100 največjih družb, ki kotirajo na londonski borzi, presegajo 200 milijard funtov, 90 odstotkov vseh DB pokojninskih načrtov je v rdečih številkah, ameriške pokojninske izgube so rekordne. Nič bolje ni na Nizozemskem, na Irskem, s problemi solventnosti se soočajo v Švici. V času prejšnje krize (od leta 2000 do 2002) podjetjem – sponzorjem pokojninskega načrta v poslovnih poročilih ni bilo treba razkrivati »umazanih podrobnosti« pokojninskih izgub. Pokojninske sklade so omenili med manj pomembnimi opombami. Sprememba računovodskih standardov je povzročila, da so obveznosti podjetja do pokojninskega načrta prikazane v bilanci podjetja kot dolg. Nihanja vrednosti sredstev pomenijo veliko tveganje za podjetje – sponzorja. Velike izgube pa ne le pokvarijo bilanco, pač pa pomenijo tudi dodatne velike likvidnostne potrebe, ki jih mora pokojninskemu skladu pokriti sponzor – skozi višje prispevke in dokapitalizacije. Podjetja – sponzorji ne morejo in tudi niso več pripravljena prevzemati visokih naložbenih tveganj, ki jih prinaša DB pokojninski načrt.

Splošna ugotovitev, do katere prihaja prepozno, je, da se v času visokih borznih indeksov podcenjuje tveganje in precenjuje donosnosti. Apetiti po visokih zaslužkih so se leta 2007 dramatično povečali. Padajoče vrednosti borznih indeksov so povzročile tako velike izgube, da je večina družb to obliko pokojninskih načrtov zaprla za novozaposlene. Obveznosti podjetja do vseh dosedanjih članov in upokojencev kljub temu ostajajo.

Strokovnjaki opozarjajo, da bo treba dati podjetjem za pokrivanje izgub več časa in raztegniti obdobje sanacije s sedanjih 10 let na 15. V reševanje bi se morale v povezavi z nadzornim sistemom vključiti tudi vlade, saj izjemni čas hude krize terja izjemne ukrepe. Dvomljivci so kljub temu prepričani, da je pokojninskim načrtom, v sklopu katerih je podjetje dolžno pokrivati izgube, »odzvonilo«.

Trend zapiranja DB pokojninskih načrtov in prehod na DC pokojninske načrte (defined benefit pension plan – pokojninski načrt z določenimi prispevki), v katerih prevzema naložbeno tveganje zavarovanec sam, traja že več kot 20 let. Prenos naložbenega tveganja s podjetja na zavarovanca pomeni, da se marsikdo ne bo mogel upokojiti, ker bo pokojnina prenizka. Pokojninske posledice finančne krize se bodo namreč zvrnile na pleča prihodnjih upokojencev. Na koncu je tako največji »zgubaš« vedno posameznik, ker nima oziroma ne bo imel dovolj visoke pokojnine.²

Huda finančna kriza spreminja pokojninski zemljevid – oblike, ki so obstajale stoletja, se poslavljajo. Modele, ki so uspešno delovali vse od druge svetovne vojne naprej, ne vzdržijo več. Finančna kriza nas pospešeno sooča z dejstvom, da je obdobje razmeroma visokih državnih pokojnin in pokojnin, ki jih je zagotovilo podjetje, nepreklicno minilo.

² Po merilih OECD naj bi po upokojitvi (ob starosti 65 let in 40 letih delovne dobe) skupni ciljni dohodki iz vseh vrst pokojninskih zavarovanj znašali 70 odstotkov plače. Tudi za visoko razvite države, kot so Nemčija, Japonska, Kanada, Avstralija, Francija, ni več zelo verjetno, da bo večina prihodnjih upokojencev dosegla pokojnino, ki bi presegala 60 odstotkov plače.

Vzratna vožnja pri pokojninah

Med finančno krizo izgubljajo svoje »pokojninske živce« tudi nekatere države. Odločajo se za ukrepe, ki pokojninskemu sistemu in državnemu proračunu dolgoročno lahko samo škodujejo.

Po ekspanziji pokojninskih reform, s katerimi sta bila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja uvedena obvezno ali prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, smo v sedanjem času priča nasprotnemu procesu in nekakšni demontaži kapitalskih oblik pokojninskega zavarovanja. Ker gre ponavadi za ukrepe, sprejete v naglici, računajoč na morebitne hitre učinke, le-ti še dodatno negativno vplivajo na kapitaliska pokojninska zavarovanja in pokojninski sistem v celoti. S takimi kratkovidnimi politikami se samo povečujeta panika in nezaupanje v pokojninski sistem kot celoto. Pokojninski sistemi bodo s krizo ali brez v prihodnjih desetletjih izpostavljeni velikim pritiskom. S finančno krizo, ki še traja, so se nezavidljive razmere le še poslabšale in zahtevajo trezno, premišljeno in dolgoročno politiko ukrepov. Argentina in Hrvaška, ki sta predstavljeni v nadaljevanju, v svojih potezah nista osamljeni. Podobne skušnjave navdajajo tudi druge, zlasti vzhodnoevropske in latinskoameriške države, povsem imuna pa ni niti Avstrija.

Primer Argentine

Argentina je uvedla kapitaliska pokojninska zavarovanja leta 1994 z namenom, da bi državo postopno razbremenila skrbi za pokojnine. V pokojninskih skladih se je v tem času nabralo več kot 29 milijard ameriških dolarjev, od katerih jih je bilo približno 55 odstotkov v naložbah državnih obveznic, približno 13 odstotkov pa v domačih delnicah. Že od finančne krize, ki je v Argentini izbruhnila leta 2001, se država spoprijema s težavami pri pridobivanju finančnih sredstev. Ob prizadevanjih, da bi odpravili finančne težave, in z namenom oživiti gospodarstvo so leta 2007 zaostriili naložbena pravila z zahtevo, da naj čim več naložb ostane v domačem gospodarstvu. V istem času so državljanom tudi ponudili, da lahko prenesejo svoje pokojninske prihranke iz zasebno upravljanih pokojninskih skladov v državni pokojninski sklad z zagotovljeno pokojnino.

Oktobra lani je argentinska predsednica objavila namero o nacionalizaciji zasebnih pokojninskih zavarovanj. »Državni prevzem« zasebnih pokojninskih prihrankov je imenovala »rešitev« za lastnike osebnih pokojninskih računov in zavrnila obtožbe, da je vlada izvedla grabež pokojninskega denarja. Nacionalizacijo zasebnih pokojninskih prihrankov, ki pomeni transfer sredstev pokojninskih skladov v državno agencijo socialnega zavarovanja, je podprla velika večina članov argentinskega senata. Demontažo pokojninskih skladov so imenovali kot »koristno za celotni socialni sistem«, ob 24 milijardah dolarjev nacionaliziranih sredstev skladov pa pomeni tudi pritok dodatnih 4,5 milijarde dolarjev letnih prispevkov, ki so se doslej stekali v pokojninske sklade, po novem pa v državno agencijo.

Omenjena poteza, ki je bila v Argentini sprejeta s splošnim soglasjem, je na finančnih trgih porušila že doslej šibko zaupanje v argentinsko državo. Temu se je pridružila še odločitev sodišča v New Yorku, ki je začasno zamrznilo približno pol milijarde dolarjev vredna sredstva argentinskih pokojninskih skladov, naložena v ameriške vrednostne papirje.

Argentina naj bi z nacionalizacijo pridobila nadzor nad tistimi sredstvi pokojninskih skladov, ki niso bili naložena v domače državne papirje. Z njihovo prodajo bo pridobila možnost, da so sredstva v celoti naložena v državnih papirjih, enako tudi vsi sveži prilivi prispevkov. Tako je Argentina zmanjšala možnost ponovnega

državnega defaulta, čeprav ni mogoče zagotoviti, da se kljub »ropu« pokojninskih sredstev to ne bo zgodilo. Borzni analitiki kljub temu ocenjujejo, da je poteza z ozkega vidika finančnih trgov nepomembna. Po drugi strani pa predstavlja zelo slab zgled, ki lahko potegne za seboj še druge, ekonomsko ranljive države tega območja, še zlasti od nafte odvisno Venezuelo, pa tudi Bolivijo in Ekvador.

Primer Hrvaške

Prva država, ki se je začela z gledovati po Argentini, ne leži v Latinski Ameriki, pač pa jo najdemo v naši neposredni sosesčini. Sredi februarja letos je hrvaški premier označil obvezni drugi steber za napako in najavil spremembo zakonodaje, ki bi omogočila podobno nacionalizacijo pokojninskih sredstev, kot se je to zgodilo v Argentini.

Hrvaška je uvedla obvezni drugi steber leta 2002, v zadnji fazi pokojninske reforme, ki se je začela že leta 1999. Pokojninsko reformo označujejo kot eno najpomembnejših reform zadnjega desetletja, katere cilj je zagotoviti dolgoročno vzdržnost pokojninskega sistema. V javnem sistemu so vpeljali postopno zviševanje starosti ob upokojitvi in raztegnili obdobje, ki se upošteva kot izhodišče za izračun pokojnine. S samo 1,4 zaposlenega na enega upokojenca in s stroški v višini 13,1 odstotka BDP je Hrvaška med pokojninsko bolj obremenjenimi državami, vendar naj bi ukrepi pokojninske reforme omogočili obvladovati pokojninske stroške.

Skupni prispevki za pokojninsko zavarovanje znašajo 20 odstotkov bruto plače – od tega se 5 odstotkov vplačuje za zavarovance, ki so vključeni v obvezni drugi steber. Ob uvedbi obveznega drugega stebra so zavarovance razdelili v tri skupine: za vse, mlajše od 40 let, je bila vključenost v obvezni drugi steber dejansko obvezna. Za zavarovance v starostni skupini od 40 do 50 let je bila vključitev prostovoljna, starejši od 50 let pa morali v celoti ostati le zavarovanci v prvem, PAYG stebru. Zavarovanje v obveznem drugem stebru izvajajo štirje »obvezni pokojninski skladi« – OMF – z več kot 1,47 milijona članov, kar predstavlja več kot 80 odstotkov zaposlenih. Skupna vrednost prihrankov v drugem stebru presega 22 milijard kun oziroma približno tri milijarde evrov. Med naložbami obveznih pokojninskih skladov prevladujejo državne obveznice (72 odstotkov), le manjši del naložb (9 odstotkov) je v tujih vrednostnih papirjih.

Za razliko od Argentine, kjer so vladno potezo o nacionalizaciji sredstev pokojninskih skladov sprejeli z odobravanjem, so bili načrti hrvaške vlade deležni številnih kritik. Z nameravano likvidacijo obveznega drugega stebra bi vlada, tako menijo komentatorji, zakrpala proračunske luknje in pridobila denar za redno izplačilo pokojnin. Že sama namera je vnesla v pokojninski sistem veliko negotovost, mednarodni finančni javnosti pa poslala signal o zaskrbljujočih razsežnostih hrvaške proračunske krize. Proti dodatnim pokojninskim zavarovanjem je bil usmerjen že posebni pokojninski dodatek, uveden leta 2007, ki je bil namenjen le zavarovancem prvega stebra in je postavil vse zavarovance obveznega drugega stebra v podrejen položaj.

Z morebitno delno likvidacijo obveznega drugega stebra in s ponovno vključitvijo približno 90 tisoč zavarovancev, ki so bili leta 2002 stari od 40 do 50 let, v PAYG, bi vlada pridobila več kot 3 milijarde kun, plačevanje njihovih prispevkov v prvi steber pa bi pomenilo dodatnih 500 milijonov kun ali pet milijard v naslednjih desetih letih. S prenosom sredstev t. i. beneficirancev (policije, vojske itd.) iz obveznih pokojninskih skladov bi država takoj pridobila še dodatni dve milijardi kun, s preusmeritvijo njihovih prispevkov v PAYG pa v naslednjih desetih letih še dodatnih 5,5 milijarde kun.

Te, na prvi pogled ugodne številke, bi najbrž res omilile proračunske države, še zlasti, če upoštevamo, da več kot 40 odstotkov pokojninskih stroškov prvega stebra pokriva državni proračun. A kritiki opozarjajo, da vračanje v prvi steber ne bo odpravilo težav, temveč bo prevladalo njihovo reševanje na prihodnje generacije. V času visokega proračunskega primanjkljaja je ideja o zaplembi zasebnih pokojninskih prihrankov zelo vabljiva, znižala pa bi tudi t. i. tranzicijski strošek drugega stebra, ki v kriznih časih očitno postaja pretežno breme.

Tako Hrvaška, namesto da bi, kot je bilo najprej predvideno, postopno povečevala 5-odstotni delež prispevkov, ki se plačujejo v obvezni drugi steber, razmišlja o vzvratni poti. Pri tem zanemarja celostno sliko pokojninskega sistema in skuša reševati strukturne, dolgoročne težave s kratkoročnimi, »deplasiranimi« rešitvami. Kritiki vladnih »demontažnih načrtov« drugega stebra opozarjajo tudi na dejstvo, da se tako populacijo, ki bo upokojena čez deset, dvajset let, postavlja pred odločitev, katere posledice je nemogoče v celoti napovedati. Vse, kar lahko z gotovostjo trdimo (to velja za Hrvaško, za Slovenijo in za večino držav EU) je, da bodo pokojnine iz javnega sistema – prvega stebra čez dvajset let nižje, kot so danes. Če ne bi bilo tako, ne bi potrebovali nobene pokojninske reforme. Poleg tega bi vlada, če bi imela pred očmi res interese prihodnjih upokojencev in ne le kratkoročnih rešitev proračunskih težav, ponudila možnost povratka v PAYG zavarovanjem drugega stebra v trenutku, ko bi se ti upokojili. Šele tedaj bo jasno, kako visoke (ali nizke) pokojnine bo v resnici zmogla država in ali je povratek v prvi steber za zavarovance res ugodnejši.

Primeri Argentine in Hrvaške, čeprav različna, imata enake korenine. To so velike proračunske težave, ki jih rešujejo kratkovidni in kratkoročno usmerjeni politiki. Povsem jasno pa tudi kažeta, kako nezanesljive in nestanovitne so države pri oblikovanju pokojninskih rešitev. Pokojninski prihranki so tako velika skušnjava, da se jim nekateri v času krize in velikih likvidnostnih težav preprosto ne zmorejo upreti. Dolgoročne rešitve in prihranke so pripravljene žrtvovati za reševanje trenutnih kratkoročnih problemov.

Pokojninski refren

Dodatna pokojninska zavarovanja so bila uvedena za to, da bi zmanjšali ali vsaj obvladali proračunske primanjkljaje in ob predpostavki, da je varčevanje za dodatno pokojnino zaradi učinkov donosnosti veliko bolj učinkovito kot plačevanje pokojninskih prispevkov v skupno vrečo javnega sistema medgeneracijske solidarnosti. Zdaj smo priča sprevrženi filozofiji kratkovidnih politikov: da bi rešili trenutne proračunske in likvidnostne težave, bomo uporabili zasebne pokojninske prihranke. Uničili bomo orodje, ki naj bi dolgoročno sicer služilo proračunski vzdržnosti.

Drugi steber dejansko pomeni »da so se zavarovanci izpostavili tveganju finančnega trga namesto tveganju države« (Šonje, 2009). Z demontažo dodatnih zavarovanj se spet zatekamo v naročje države, potem ko smo poskušali narediti prve negotove korake k vsaj delni pokojninski samostojnosti. Vsakokratni vladi kaže torej bolj zaupati kot finančnemu sistemu. Trenutna finančno-gospodarska kriza podpira tako razmišljanje, a pozabljamo, da je država v svojih možnostih oskrbe različnih populacij, nemočna. Ne more poskrbeti za vse. Četudi bi se pod davki in prispevki popolnoma »zadušili«, država ne more priskrbeti neomejenega jamstva za pokojnine. Ta enačba pretirane velikodušnosti se ne izide. Kakorkoli je videti javni sistem varen in privlačen, nima vgrajenega nobenega jamstva, da bo tak tudi ostal. Nasprotno, že danes vemo, da tak ne bo mogel ostati. Njegova stabilnost in zanesljivost sta varljivi in le navidezni.

Kaj čaka »baby boom« generacijo namesto upokojitve?

Šokirani od finančno-gospodarske krize smo prihodnji upokojenci in tudi snovalci pokojninskih rešitev polni strahu pred finančnim tveganjem. To tveganje obstaja, ne smemo ga podcenjevati, vendar nas ne sme preveč preplašiti. Nič manjša nista demografsko tveganje in padajoči delež zaposlenih (zaradi staranja in zaradi brezposelnosti). Le redki osamelci še vedno proglašajo kapitalska pokojninska zavarovanja kot edino, čudežno rešitev za pokojninske težave. Finančna kriza je potisnila nihalo v nasprotno smer: zaradi rekordnih izgub pokojninskih skladov v lanskem letu in zaradi naraščajočih likvidnostnih potreb držav, postaja prvi steber negotovo zatočišče prihodnjih upokojencev: zniževanje prispevkov in premij v drugem stebru, možnost izhoda v obveznem drugem stebru in celo nacionalizacija privatnih prihrankov.

Ne eno ne drugo ni dobro: vsak del pokojninskega sistema se sooča z visokimi tveganji in le ob kombinaciji obeh, tako dodatnega pokojninskega zavarovanja in javnega pokojninskega sistema, lahko pričakujemo kolikor toliko ustrezne pokojninske prihodke.

Čeprav je še tako nepopularno, bomo prihodnji upokojenci verjetno morali vsaj del prihodkov na starost zaslužiti tudi z delom, z aktivnostjo, ki nam bo prinašala zaslužek. Pokojninski preroki napovedujejo: zgodnja upokojitev brez prihrankov – dobro znana deviacija iz druge polovice 20. stoletja – ne bo več mogoča. Tudi družina kot del socialne mreže za starejše bo postajala vedno bolj pomembna.

Sklep

Če smo še pred časom govorili, da predstavlja upokojevanje »baby boom« generacije največji izziv za pokojninske sisteme, so aktualni dogodki, povezani s krizo, postavili take trditve v nekoliko drugačno luč. Dodatna pokojninska zavarovanja so v krizi: donosnosti zadnjega leta so negativne, vlade najbolj zadolženih držav dihajo za ovrtnik privatnim pokojninskim prihrankom. Javni pokojninski sistemi se zdijo kot čudežno varen azil, ki mu niti finančna kriza ne more do živega.

Finančna kriza je najprej prizadela kapitalska pokojninska zavarovanja, torej drugi in tretji steber. Pri tem se ustvarja iluzija, da je prvi steber stabilen in neranljiv ter zato – še zlasti v kriznih časih – mnogo bolj primeren kot osebni računi. Javni pay-as-you-go sistem je seveda nenadomestljiv in bo moral v celotni zgradbi pokojninskega sistema še dolgo igrati zelo pomembno vlogo. Primera Argentine in Hrvaške pa kažeta na popolnoma napačno gledanje, ki v javnem pokojninskem sistemu vidi čudežno rešitev za proračunske in pokojninske težave. Posledice takega razmišljanja so lahko čez deset, petnajst let še mnogo hujše, kot so posledice negativnih donosov pokojninskih skladov leta 2008 in 2009. Države, ki skušajo sedanje proračunske težave reševati z demontažo dodatnih pokojninskih zavarovanj, pozabljajo, da so vsi vzroki, zaradi katerih so bila dodatna pokojninska zavarovanja v drugem in tretjem stebru uvedena, še vedno nadvse aktualni. Življenjska doba se še vedno podaljšuje, razmerje med aktivno in upokojeno populacijo se še zmeraj slabša in številčno največja povojna generacija – razen če je ne pomorita kakšna moderna (ptičja) kuga ali bolezen norih krav – bo izžela javne pokojninske sisteme in tako tudi marsikateri državni proračun. V večini razvitih držav, ki se z vsemi silami borijo proti negativnim učinkom krize na gospodarstvo, bodo proračunski primanjkljaji v kombinaciji s potrebami javnih pokojninskih sistemov eksplodirali.

Pokojninska bomba še vedno tiktaka – prepoceni bi bilo, da bi jo z likvidacijo dodatnih pokojninskih zavarovanj lahko ustavili. Temeljno vprašanje ostaja v vseh državah, ki so v zadnjih desetletjih uvedle dodatna

pokojninska zavarovanja, enako, kot je bilo ob uveljavitvi pokojninskih reform: kako obrzdati proračunske stroške in zagotoviti primerne pokojnine. Zato je zelo podoben tudi seznam aktivnosti. Če bomo hoteli ohraniti ravnotežje pokojninskih stroškov, bomo potrebovali nabor preišljenih in s primerno intenzivnostjo serviranih ukrepov: od klasičnega zaostrovanja pogojev za upokojitev preko ponovne okrepitve zaupanja v dodatna pokojninska zavarovanja do bolj prijaznih pogojev dela za starejše. Dvojni pritisk –tj. dolgoživost v kombinaciji z ekonomsko krizo – terja celostne rešitve.

Literatura in viri

1. **Central and Eastern European Pensions 2007**. Allianz Global Investors AG. Munich, 2007.
2. Faries, B., Attwood, J.: **Argentine govt mulls private pension fund takeover**. Global Pension Online, 21. oktober 2008. URL naslov: http://www.globalpensions.com/showPage.html?page=gp_display_news&tempPageId=821615.
3. Holland Kern: **Argentine pension nationalisation impacts analysed**. Global Pension Online, 21. oktober 2008. URL naslov: http://www.globalpensions.com/showPage.html?page=gp_display_news&tempPageId=822923.
4. Morrison, M.: **Reaching the golden age**. Retirement Planer. URL naslov: <http://www.retirement-planner.co.uk/841793>.
5. Nyree, S.: **Complexity and costs have »killed« DB**. IPE. Com, 9. februar 2009. URL naslov: http://www.ipe.com/news/Complexity_and_costs_have_killed_DB_30726.php.
6. **Private Pensions Outlook 2008**. OECD Publishing. Paris, 2009.
7. Rajan, A.: **Death of common sense**. IPE.com, 11. marec, 2009.
8. Silver, N.: **Government intervention encourages people to retire early and not to save**. Investment & Pension Europe, februar 2009.
9. Šonje, V.: **Mirovinska reforma, druga runda**. Poslovni dnevnik, 2009. URL naslov: <http://www.poslovni.hr/112304.aspx>
10. Todorovski, I.: **Kako je Sander potopil zagrebško borzo**. Finance, 13. februar 2009.
11. **Vlada čini sve, da MMF dođe što prije**. Poslovni dnevnik. URL naslov: <http://www.poslovni.hr/108452.aspx>.